

GENEL TÜRK TARİHİ

ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Prof. Dr. Eşref BUHARALI Özel Sayısı/ Special Issue Dedicated to Prof. Dr. Eşref Buharalı,
Kasım/November 2024, ss. 179-190.

Geliş Tarihi–Received Date: 04.12.2023 Kabul Tarihi–Accepted Date: 21.02.2024

ARAŞTIRMA MAKALESİ – RESEARCH ARTICLE

MEMLÜK SULTANI BAYBARS EL-BUNDUKDÂRİ DÖNEMİNDE BERİD TEŞKİLATI*

 <https://doi.org/10.53718/gttad.1400346>

 MUSA DEMİR**

ÖZ

Devletler; varlıklarını sürdürebilmek adına dış tehditlerden korunmak, düşman devletlerin dini, siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel faaliyetlerinden haberdar olmak istemişlerdir. Ayrıca ülke genelinde devlet otoritesine başkaldırarak iç karışıklık çıkarmak isteyenlerin gizli faaliyetlerini öğrenmek, görevini yerine getirmeyen, halka zulmeden devlet yöneticilerinin hal ve hareketlerini kontrol altına almak için istihbarat birimlerinden yararlanmışlardır. İslam devletinin temellerini atan Hz. Peygamber, Müslümanlara karşı tehlike oluşturabilecek düşmanların hareketlerini izlemek için casuslardan faydalanmıştır. Aynı şekilde ilk dört halife, Emevî, Abbâsî ve Eyyübîler döneminde de devletin çıkarlarını koruma ve olabilecek tehlikelere karşı önlem alma amaçlı oluşturulan berîd teşkilatı, aktif bir şekilde kullanılmıştır. Türk İslam tarihinin en önemli sultanlarından biri olan ve Memlûk Devleti'nin gerçek kurucusu kabul edilen Baybars el-Bundukdâri'nin (658-675/1260-1277), oluşturduğu berîd teşkilatı, bu teşkilatın işleyişi, teşkilatla ilgili yapmış olduğu yenilikler, Moğol, Haçlı ve diğer unsurların siyasi, askeri ve ekonomik faaliyetlerini casuslar vasıtasıyla izlemesi bu çalışmanın konusunu oluşturmuştur. Yetenekli bir asker ve komutan olan Baybars el-Bundukdâri Memlûk tahtına geçmeden önce devletin çeşitli kademelerinde önemli görevlerde bulunmuş ve devlet tecrübesi kazanmıştır. Baybars el-Bundukdâri, özellikle Eyyübî Devleti'nin Haçlılarla yaptığı Mansûra Savaşı (647/1250) ile Memlûklerin Moğollara karşı yaptığı Aynicâlût Savaşı'nın (658/1260) kazanılmasında zekâsı, taktiksel dehası ve özgüveniyle bu savaşların kazanılmasında büyük bir rol oynamıştır. Sultan Baybars el-Bundukdâri, on yıllık bir geçmişe sahip olan Memlûk tahtına oturduğunda devletin zayıf noktalarını görmüştür. Tahta geçtiğinde ilk olarak disiplinli bir ordunun yanı sıra gerek iç çatışmalar gerekse Moğol, Haçlı saldırılarıyla yıpranmış ve hantal bir yapıya sahip olan berîd teşkilatını yeniden düzenlemiştir. Bu düzenlemeyle berîd teşkilatı hızlı ve güvenilir bilgileri elde etmiş, olabilecek tehlikeleri önlemiş ve böylece merkezi otoriteyi güçlü kılmıştır. Sultan Baybars el-Bundukdâri, tebdili kıyafet ile sâhibü'l-berîd gibi ülkenin bir kısmını gezmek suretiyle bu teşkilatı denetlemiş ve ülkenin dört bir yanına yaymıştır. Casuslar, stratejik öneme sahip el-Bîre, İskenderiye, Dimaşk, Ayzâb, Esvâ Kûs ve Dimyat vb. şehirlerdeki devletin güvenliğine zarar verebilecek olay ve bilgileri kısa zamanda ana karargâh olan Kal'atü'l-cebel'e ulaştırmışlardır. Neredeyse kusursuz işleyen berîd teşkilatı, Baybars el-Bundukdâri'nin Moğol ile Haçlı tehlikelerine karşı önlem almasına, önemli başarılar kazanmasına ve bazı olaylara da büyümeden zamanında müdahale etmesine imkân vermiştir. Sultan Baybars el-Bundukdâri döneminde casusluk faaliyeti de berîd teşkilatı üzerinden yürütülmüştür. Casus olarak güvenilir olmak şartıyla Müslüman ve Gayrimüslim pek çok kimseden faydalanmıştır. Bu teşkilatın kusursuz işlemesi için yol güzergahlarındaki her türlü düzenlemeyi yapmış ve hazineden bu teşkilata bol miktarda para harcamıştır. Sultan Baybars el-Bundukdâri casuslardan almış olduğu hızlı, doğru haber ile düşman hakkında bilgi sahibi olmuş, düşmanın kuvvetli ve zayıf yönlerini öğrenmiş, düşman üzerine doğru yer ve zamanda saldırarak önemli zaferler elde etmiştir. Bu dönemde haber alma aracı olarak at, güvercin ve dumandan faydalanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Baybars el-Bundukdâri, İstihbârât, Berîd, Casus, Moğol, Haçlı.

* Bu makale, Hitit Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı'nda hazırlanan *Memlûk-Haçlı İlişkileri (1250-1291)*, adlı doktora çalışmasından yararlanarak türetilmiştir.

** Dr. Kayseri/TÜRKİYE, E-Posta: musa_demir@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0001-8404-5422.

BERİD ORGANISATION UNDER THE MAMLUK SULTAN BAYBARS AL-BUNDUKDÂRİ

ABSTRACT

In order to maintain their existence, states have wanted to be protected from external threats and to be aware of the religious, political, military, economic and cultural activities of enemy states. In addition, they have benefited from intelligence units in order to learn the secret activities of those who want to cause internal unrest by rebelling against the state authority throughout the country, and to control the state and actions of state administrators who do not fulfil their duties and oppress the people. The Prophet, who laid the foundations of the Islamic state, used spies to monitor the movements of enemies who could pose a danger to Muslims. Likewise, during the first four caliphs, Umayyad, Abbasid and Ayyubid periods, the berid organisation, which was created to protect the interests of the state and to take measures against possible dangers, was actively used. Baybars al-Bundukdâri (658-675/1260-1277), one of the most important sultans of Turkish-Islamic history and considered to be the real founder of the Mamluk State, formed the berid organisation, the functioning of this organisation, the innovations he made regarding the organisation, and his monitoring of the political, military and economic activities of the Mongols, Crusaders and other elements through spies constitute the subject of this study. Baybars al-Bundukdâri, who was a talented soldier and commander, held important positions at various levels of the state and gained state experience before taking the Mamluk throne. Baybars al-Bundukdâri played a major role in the victory of these wars with his intelligence, tactical genius and self-confidence, especially in the Battle of Mansûra (647/1250) fought by the Ayyûbid State against the Crusaders and the Battle of Aynicâlût (658/1260) fought by the Mamluks against the Mongols. Sultan Baybars al-Bundukdâri saw the weak points of the state when he sat on the Mamluk throne, which had a history of ten years. When he took the throne, he first reorganised the berid organisation, which was worn out and cumbersome due to internal conflicts and Mongol and Crusader attacks, as well as a disciplined army. With this arrangement, the berid organisation obtained fast and reliable information, prevented potential dangers and thus strengthened the central authority. Sultan Baybars al-Bundukdâri supervised this organisation by travelling around the country in disguise as sâhib al-berid and spread it all over the country. The spies conveyed the events and information that could harm the security of the state in strategically important cities such as al-Bîra, Alexandria, Dimaşk, Ayzâb, Eswâ Kûs and Dimyat to the main headquarters, Kal'atü'l-jabal, in a short time. The almost flawlessly functioning berid organisation enabled Baybars al-Bundukdâri to take precautions against the Mongol and Crusader dangers, to gain important successes and to intervene in some incidents in time before they escalated. During the reign of Sultan Baybars al-Bundukdâri, espionage activities were also carried out through the berid organisation. He utilised many Muslims and non-Muslims as spies, provided that they were reliable. In order for this organisation to function flawlessly, he made all kinds of arrangements on the road routes and spent plenty of money from the treasury for this organisation. Sultan Baybars al-Bundukdâri had information about the enemy with the fast and accurate news he received from the spies, learnt the strengths and weaknesses of the enemy, and achieved important victories by attacking the enemy at the right time and place. In this period, he used horses, pigeons and smoke as a means of receiving news.

Keywords: Baybars el-Bundukdâri, Intelligence, Berid, Spy, Mongol, Crusader.

GİRİŞ

İslam tarihinde posta ve istihbarat, berid teşkilatı vasıtasıyla yürütülmüştür. Bu teşkilat, Hz. Peygamber ve dört halife döneminde görülse de ilk olarak düzenli bir şekilde Emevî Halifesi Muâviye (661-680) tarafından Bizans ile İran'ı örnek alarak kurulmuştur.¹ Berid teşkilatı, Emevî Abbâsî ve Eyyûbîler döneminde aktif şekilde kullanılmış olsa da zamanla önemini kaybetmiş ve hantal bir yapıya dönüşmüştür.

Bağdat, 1258 yılında Moğollar tarafından alınınca hilafet Kahire'ye taşınmıştır. Fakat gerek Haçlı-Moğol tehlikesinin ve gerekse iç çatışmalarının yoğunluğundan dolayı berid teşkilatının işleyişi sekteye uğramış, istenilen haberler merkeze çok geç gelmeye başlamıştır. Baybars el-Bundukdâri 1260 yılında Memlûk tahtına oturunca yapmış olduğu ilk faaliyetlerden biri de Kahire ve Şam merkezli berid teşkilatını yeniden düzenleyip kusursuz bir şekilde işleyişini sağlamak olmuştur. Bu durum Baybars el-Bundukdâri'nin zaferler kazanmasına çok büyük katkılar sunmuş, ülkenin en ücra köşelerindeki olaylardan haberdar olmasına ve olaylara olabildiği en kısa sürede müdahale etmesine imkân sağlamıştır. Böylece Baybars el-Bundukdâri, Kahire'de bulunup Akdeniz bölgesini yöneten ilk sultan olmuştur.

Berid teşkilatını araştırma konusu yapmamızın en önemli sebepleri; bu teşkilatın Baybars el-Bundukdâri'nin Moğol, Haçlı ve diğer unsurlara karşı kazanmış olduğu siyasi ve askeri başarılarına en çok etki etmesi, yapılan çalışmaların azlığı ve bu konuda bilgi eksikliği, bizi bu çalışmayı yapmaya sevk etmiştir.

1. Baybars el-Bundukdâri'den Önce Müslüman Devletlerinde Berîd Teşkilatı

Berîd, “posta hayvanı” manasına gelen “veredus” kelimesinden geldiği söylenilmektedir. Berîd, İslamiyet'in ilk dönemlerinde ve orta çağda “posta hayvanı, postacı, devlet postası ve posta menzili” gibi manalarda kullanılmıştır.² Kalkaşendî ise kuyruğu kesilen hayvan manasına gelen “burîde-dum” kelimesinden Arapçaya berîd olarak geçtiğini belirtmiştir.³ İslam devletlerinde berîd, “istihbarat ve posta teşkilatına” verilen isimdir.⁴

İslam'dan önce rekabet halinde yaşayan Arap kabileleri arasında kan davaları ve ganimet elde etmek için küçük çaplı savaşlar meydana gelmekteydi. Kabile reisleri, üstünlük elde etmek, idari ilişkilerini yürütmek, güvenliklerini sağlamak amacıyla casusları kullanarak birbirlerinin siyasi, askeri ve ekonomik durumlarını öğrenmeye çalışmışlardır.⁵ Kullanılan bu casuslar, kabileyi ilgilendiren siyasi, ekonomik, askeri stratejik bilgileri ve kabilenin güvenliğini tehlikeye sokabilecek haberleri en kısa zamanda kabile reisine iletilmişlerdir.⁶

Hz. Peygamber, düşmanların olası saldırılarına karşı her zaman tedbir almış, sulh ve savaş zamanlarında dahi düşman hakkında bilgi edinmek amacıyla gözcü ya da devriye birliklerinden faydalanmıştır.⁶ Hz. Peygamber, Bedir savaşından (2/624) önce Mekke'li müşriklerin durumunu öğrenmek amacıyla bizatihi araştırmalara katılmıştır. Daha sonraki dönemlerde ise savaş öncesiyle sonrasında düşmanın niyetini, planını öğrenmek için casuslar vasıtasıyla düşmanın asker sayısı, askeri teçhizatı, askeri planları, erzak durumu, buldukları konum vb. gibi birçok konuda bilgiler edinmiş ve gerekli tedbirleri almıştır.⁷ Hz. Peygamber, Hendek Savaşında (5/627) ise Hüzayfe el-Yemâni'yi düşman saflarına sokarak müşriklerin hakkında bilgiler edinmiştir.⁸ Böylece düşmana üstünlük sağlamak istemiş ve casusların getirmiş olduğu bilgiler ışığında da alınması gereken tedbirleri almıştır.⁹ Bunlarla birlikte Hz. Peygamber, yöneticilere göndermiş olduğu talimatlar, devlet başkanlarına gönderdiği mektup ve anlaşmalar da posta kanalıyla olmuştur.¹⁰

Raşid halifeler, ordularını savaşa göndermeden önce düşmanın durumunu öğrenmek için casusları veya öncü birlikleri gönderip düşman hakkında araştırma yaptırmıştır. Gerekli tedbirler alındıktan sonra da orduları harekete geçmiştir.¹¹ Hz. Ebu Bekir, (632/634) Yezid b. Ebî Süfyân'ı Şam fethi için gönderdiğinde casuslardan faydalanmasını emretmiştir. Hz. Ebu Bekir, yine Ridde olaylarında casus olarak gönderdiği el-Alâ b. Hadramî'nin Müşriklerin çok sarhoş olduğu bilgisi üzerine Müslümanlar, müşriklere saldırmış ve onların pek çoğunu öldürmüştür.¹² Hz. Ömer (634/644) halifeliği döneminde sefere gönderdiği ordu komutanlarına, düşman hakkında bilgi toplaması için öncü birlik ve casuslardan istifade etmesini söylemiştir. Bu bağlamda Hz. Ömer, Ebu Ubeyde'yi Bizans'a karşı, Hâlid b. Velid'i Rumlara karşı, Sa'd b. Ebî Vakkâs'ı ise İranlılara karşı gönderdiğinde casusları kullanmalarını istemiştir.¹³ Hz. Osman'ın (644/656) halifeliği döneminde ise çarşı-pazar gibi insanların toplu halde buldukları yerlerden, Cuma hutbelerinden önce casuslar aracılığıyla, toplumun söz ve eylemlerine dair haber almaya çalıştığı bilinmektedir. Hz. Ali döneminde (656/661) toplumsal ve siyasi karışıklık yoğun olduğu için casuslar Mısır, Şam vb. hassas şehirlerde yoğun bir şekilde bulunmuştur. Buralardaki ve diğer şehirlerdeki casuslar, Kufe'ye düzenli bir şekilde haberler iletilmişlerdir.¹⁴

Emevîler (661/750) döneminde Muâviye, Bizans ve İran'ın haberleşme ağını örnek alarak berîd teşkilatını kurmuştur. Muâviye bu teşkilatı kurarak Mısır, Irak ve İran'daki valilerle hızlı işleyen bir iletişim ağı kurmuştur. Bu teşkilat, merkeze, valilerin, saray mensuplarının, devlet memurlarının hal ve hareketleri ile halifeye karşı tutumları hakkında bilgiler vermiştir.¹⁵ Berîd teşkilatındaki görevliler (sâhibü'l-berîd), Muâviye'ye edindikleri bilgileri haber vererek çıkabilecek karışıklıklar için Muâviye'nin önlem almasını sağlamıştır. Muâviye döneminde

² İbrahim Harekât, “Berîd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. V, İstanbul 1992, s. 498; Yavuz Delibalta, *Selçuklarda İstihbarat*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2. Baskı, Kasım 2019, s. 30.

³ Şeyh Ebü'l-'Abbâs Kalkaşendî, *Subhü'l-'Aşâ*, C. 14, el-Matbaâtü'l-Emîra, Kahire 1917, s. 272.

⁴ Harekât, “Berîd”, C. V, s. 498.

⁵ Daha fazla bilgi için bkz. Metin Yılmaz, “Emevî ve Abbasî Dönemi İç İstihbaratı”, *İstem Dergisi*, Yıl:6, S. 12, 2008, s. 177.

⁶ Delibalta, *age*, s. 27-28; Cengiz Kallek, “Casus”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XXVIII, İstanbul 1993, s. 163-166.

⁷ Abdurrauf Avn, *el-Fennü'l-Harbi fi Sadri'l-İslâm*, Dârü'l-Maârifî bi-Mısır, Kahire 1961, s. 213; Muhammed Rakkân ed-Duğmi, *et-Tecessesü ve Ahkamühü fi's-Seriatü'l-İslâmiyyi*, Dârü'l-İslâmi, Kahire, 1985, s. 54; Kallek, “Casus”, VII. s. 163; Delibalta, *age*, s. 27-28; Abdülhalik Bakır, “Hz. Peygamber ve Raşid Halifeler Devrinde Haber Alma ve Casusluk Faaliyetleri”, *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 1, Elazığ 2003, s. 13.

⁸ Ebü'l-Hasan İzzüddîn Ali b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezeri, (İbnü'l-Esîr) *el-Kâmil fi't-târîh*, C. II, thk. Ebü'l-Fidâ Abdullah el-Kâdî, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1987, s. 74; Casusluğun en zor ve en tehlikeli olanı düşman saflarına casus sokabilmektir. Bakır, *agm*, s. 15.

⁹ Mehmet Şimşir, *İlk Dönem İslâm Tarihinde Haberleşme, (Raşid Halifeler Sonuna Kadar)*, Selçuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslâm Tarihi Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2011, s. 40.

¹⁰ Ünal Kılıç, “Berîd/Posta Teşkilatı ve Menzilhaneler”, *İslam Kurumları Tarihi*, Grafiker Yayınları, Ankara 2003, s. 207.

¹¹ Bakır, *agm*, s. 20-21.

¹² Ebü Ca'fer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Târîhü't-Taberî Târîhü'r-Rusul ve'l-Mülük*, C. III, thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhîm, Dârü'l-Maârifî bi-Mısır, Kahire, s. 308; Duğmi, *age*, s. 75; Bakır, *agm*, s. 23.

¹³ Bakır, *agm*, s. 23-26; Delibalta, *age*, s. 29.

¹⁴ Bakır, *agm*, s. 25-26

¹⁵ Corci Zeydân, *İslam Uygarlıkları Tarihi I*, çev. Nejet Gök, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s. 299-300; Ayşe Dudu Kuşçu, *Eyyübî Devleti Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2013, s. 401.

berid teşkilatı sistemli bir hale gelmiş ve devlet hazinesinde ilk kez berid görevlilerine ücret ödenmiştir.¹⁶ Daha sonra ise yeni fetihlerle birlikte Abdülmelik b. Mervan, (685-705) bu teşkilatı daha da geliştirmiş, ülke genelinde meydana gelen olaylar kendisine en kısa zamanda bildirilmiştir.¹⁷ Ömer b. Abdülaziz (717-720) döneminde ise Horasan'da çıkan isyanları bastırmak ve devlet otoritesini sağlamak için ana yollar üzerine posta menzilleri yapılmış buraya yıllık dört milyon dirhem para harcamıştır.¹⁸

Abbâsî Devleti'nde (750/1258) berid teşkilatı, Sâsânîlerin etkisi altında gelişmiş ve ülkenin tamamına yayılarak halifelere gerekli bilgileri iletmıştır.¹⁹ Halifelerin güvendiği kişiler arasından seçilen sâhibü'l-berid görevlileri, devletin güvenliğine zarar verecek her türlü hal ve hareketi halifelere bildirmişlerdir. Halife Mansûr, (754-775) bir devletin düzenli bir işleyişinin olması için adliye, maliye, zabıta gibi birimlerin disiplinli, liyakatli olmasını; ama bunlardan da önemli olanı sâhibü'l-berid'in onların her hareketini halifeye en doğru ve hızlı şekilde bildirmesi gerektiğini vurgulamıştır.²⁰ Hârûn Reşîd, (786-809) Bermekilerin Abbâsî Devleti'ne karşı yapmış oldukları yıkıcı faaliyetlerini sâhibü'l-berid kanalıyla öğrenmiş ve gerekli tedbirleri almıştır.²¹ Daha sonraki dönemlerde Abbâsî Devleti'nin zayıflayıp yıkılma nedenlerinden biri de, berid teşkilatının işlevselliğini kaybetmesi, halife ile valiler arasındaki irtibatın kopması ve bu sebeple valilerin kendi başlarına buyruk hareket etmeleri olmuştur.²²

Eyyübîler, Mısır merkezli olmak üzere Yemen ve Fırat'ın doğusu ile bu günkü Türkiye'nin Doğu ile Güneydoğu Anadolu bölgesine hâkimdi. Bu bölgelerdeki olaylar, merkeze berid teşkilatı vasıtasıyla bildirilmekteydi. Eyyübîlerde berid teşkilatı divânü'l-inşâ'ya bağlı olup divanın sorumlusuna Kâtibü'l-sırr denilirdi.²³ Eyyübîler, berid teşkilatını, Zengîlerden devraldı ve geliştirip Haçlılara karşı aktif bir şekilde kullandılar. Bu dönemde Selâhaddin Eyyübî, devletin güvenliği için gemi ve güvercinleri de haberleşmede kullandı.²⁴

2. Baybars el-Bundukdâri Döneminde Berid Teşkilatı

Sultan Baybars el-Bundukdâri'nin Yakın Doğu'daki en büyük ve en önemli icraatlarından biri de özellikle Moğol ve Haçlılar hakkında bilgi edinmek, onların savaş stratejilerini öğrenmek, bunlara ait bilgilerin hızlı ve doğru bir şekilde ulaşmasını sağlamak için berid²⁵ teşkilatını kurması olmuştur. Baybars el-Bundukdâri, kurmuş olduğu bu sistemle merkezi otoriteyi güçlü ve dinamik kılmış, devletin çıkarlarını korumuş, olası iç karışıklıklardan anında haberdar olmak suretiyle bu karışıklıklara anında müdahale etmiştir.²⁶ Baybars el-Bundukdâri, Kahire'deki Kal'atü'l-cebel'i ülkedeki tüm bilgilerin toplandığı ana karargâh olarak kullanmıştır.²⁷ Şam, Yemen, Hicaz ve Mısır'a bağlı diğer şehirlerden gelen bütün haberler burada toplanmıştır.²⁸

Berid teşkilatı, Zengî, Eyyübî ve Selçuklularda olduğu gibi Baybars el-Bundukdâri döneminde de divânü'l-inşâ'ya bağlı olup mukaddemetü'l-berid idaresindeydi. Berid teşkilatı ülke genelinde iletişimi sağlamakla birlikte istihbarat görevini de yerine getirmekteydi. Nâibü'l-memleket görevlisi, sâhibü'l-berid'in getirmiş olduğu bilgileri Sultan Baybars el-Bundukdâri'ye iletmekteydi.²⁹ Baybars el-Bundukdâri'den önceki sultanlar Moğol, Haçlı saldırıları ve iç çatışmalar sebebiyle berid teşkilatına gereken önemi veremedi. Öyle ki, Şam'daki bir haber Kahire'ye yedi günde ancak gelirdi. Gelen bu bilgi muhatabını bulmak için bir müddet beklerdi. Muhatap bulduktan sonra gereken cevap verilip yedi günde tekrar Şam'a gönderilirdi. Bu arada devletin acil müdahale etmesi gereken bir durum olduğunda geç kalınırdı. Bu durum da devletin menfaatini zedelerdi.³⁰ Baybars el-

¹⁶ Kılıç, *agm*, s. 208.

¹⁷ Bessâm el-Aselî, *el-Mezhebü'l-'Askeriyyü'l-İslâmi*, Dârü'n-Nefâis, Beyrut 1993, s. 320.

¹⁸ Corci Zeydân, *age*, C. I, s. 300.

¹⁹ Fuat Köprülü, "Berid", *İslam Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul 1979, s. 541-549.

²⁰ Corci Zeydân, *age*, C. I, s. 300-301; Köprülü, "Berid", C. II, s. 542; Kuşçu, *age*, s. 401-402.

²¹ Ebü'l-Abbâs Şemsuddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrahim b. Ebî Bekr b. Hallikân, *Vefâyâtü'l-ayân ve ebnâ'ü ebnâ'î'z-zamân*, C. I, tahk. Hasan Abbâs, Beyrut, Dârü Sadr, s. 337.

²² Kuşçu, *age*, s. 402.

²³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1988, s. 365-369.

²⁴ Harekât, "Berid", C. V, s. 498-501.

²⁵ Berid kelimesinin kökeni ve gelişmesiyle ilgili daha fazla bilgi için bkz. M. Mahfuz Söylemez, "Berid Teşkilatının Menşesine Dair Bazı Yeni Bulgular," *İslâmiyât Dergisi*, IV/2, 2001.

²⁶ Abdülğani Abdülaziz Ziyâdat, "Turukü'l-Berid fi'l-Mısır", *Dirâsetü'l-Coğrâfiyye et-Târihiyye*, Câmia'tü'l-Kahire, Kahire, s. 155; İsmail Yiğit, *Memlûkler 648-923/1250-1517*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 2015, s. 204; Thomas Asbridge, *Haçlı Seferleri*, çev. Ekin Duru, Say Yayınları, İstanbul 2014, s. 625.

²⁷ Bazı kaynaklarda ana merkezin Kahire ve Şam olmak üzere iki tane olduğu söylenir. bkz. Nazir el-Hassan el- Su' dâvi, *Nizâmü'l-Beridi fi ed-Devleti'l-İslâmiyye*, Dârü'l-Mısırî, 1935, s. 124; Ayrıca ana merkeze bağlı diğer şehirlerde kolları da vardı. Daha fazla bilgi için bkz. el-Kâdi b. Fazlullah el-Ömerî Şihâbuddîn Ahmed b. Yahya, *et-Ta'rif bi'l-Mustalahi's-Şerif*, thk. Muhammed Hüseyin Şemseddin, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Lübnan I. Baskı, 1988, s. 242-253.

²⁸ Kalkaşendî, *age*, C. XIV, s. 272; Ziyâdat, *age*, s. 157.

²⁹ Ramazan Şeşen, *İslam Medeniyeti Tarihi*, İSAR Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, s. 648; Güler, *agm*, s. 206-207; Tülay Yürekli, "Zengiler ve Eyyübîlerde İstihbarat", *Türkiyat Mecmuası*, c.72/2, 2017, s. 295.

³⁰ Ebu el-Fadl Abdurezzâk el-Fütî Abbâsî, *el-Havâdisül'l-Câmiatü ve't-Tecâribü'n-Nâfiatü fi'l-Miâti's-Sâbiati*, thk. Mustafa Cevvâd, el-Mektebetü'l-'Arabiyye, Bağdad, s. 392.

Bundukdâri, berîd teşkilatını, ülke genelindeki olay ve haberleri en kısa zamanda merkeze iletilip ve bunlara hemen cevap verilecek şekilde düzenledi. Her cuma günü Kahire'deki Kal'atü'l-cebel'e bir veya iki defa ulaklar tarafından haberler getirilirdi. Bu haberlere istinaden Baybars el-Bundukdâri, orduyu savaşa hazırlar, iktâlar verir, görevden alma veya göreve tayin etme gibi emirler tevdi ederdi. Baybars el-Bundukdâri, Mısır'da iken Şam'ın sahil bölgelerinden Haçlı beldelerinden ve ülkenin her yerindeki olaylardan anında haberdar olurdu.³¹

Sultan Baybars el-Bundukdâri, saltanatın merkezi olan Kahire ile diğer önemli şehirler arasındaki mesafeyi olabildiği kadar kısa bir zamanda kat edebilmek için gerekli olan bütün tedbirleri almıştır. Kahire'ye giden anayollarda son derece bakımlı kuleler ve duraklar inşa ettirmiştir. Duraklarda sâhibü'l-berîd, bineğini değiştirebilmiş ve kendisi için gerekli olan bütün ihtiyaçlarını burada temin edebilmiştir.³² Sâhibü'l-berîd, Kahire'den Kerek'e üç günde, Fırat sınırındaki Bîre (Bîrecik)'e altı günde, Antep'e on günde, Sis'e yedi günde, Mısır sınırları içinde olan Kus'a üç günde, İskenderiye Limanı'na bir günde ulaşabilmiştir.³³ Baybars el-Bundukdâri, berîd teşkilatını düzenlemek için hiçbir çaba ve masraftan kaçınmamıştır. Eğer berîd teşkilatına harcanan paralar hesaplıysaydı hazineler değerinde bir yekün tutardı.³⁴ Bu yolları denetleyip düzenlemek için hazineden yıllık yaklaşık on bin dinar harcama yapmıştır.³⁵

Berîd ulaklarının kullanmış olduğu avuç içi büyüklüğünde özel işaretli levhaları vardı. Bu levhanın bir tarafında besmele ve halifenin ismi, diğer tarafında ise "Ey Muhammed biz seni bir müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik,"³⁶ ayeti yazılıydı. Ulak bu levhayı sarı bir kurdele ile boynuna takardı. Ayrıca hükümdar, emir ve ulak arasında belirli bir parola kullanılırdı. Baybars el-Bundukdâri bir defasında ulak kılığına girip Kal'atü'l-cebel'e gelip bu parolayı kullanarak emîr-i âhûr³⁷ ile temasa geçip içeriye girdi. Şayet bu şifrenin işareti veya parolası yoksa sahib-i berîd hattıyla yazılmış olsa da bu habere güvenilmezdi ve içeriye alınmazdı.³⁸ Baybars el-Bundukdâri, savaş veya baskınlarda gizliliğe çok önem verirdi. Bazen bir şehre gider, orada müsait bir yerde gizlenir, şehrin önde gelen devlet adamlarının hal ve hareketlerini takip eder, halka onların durumlarını sorardı. Bazen de buraya yerleştirdiği berîd memurlarından günü birlik haberler alırdı. Baybars el-Bundukdâri, Akdeniz bölgesinde göçebe yaşayan bedevilerden de savaş ve istihbârat konusunda faydalandı.³⁹ Baybars el-Bundukdâri, sadece karada değil denize kıyısı olan yerlere de kuleler inşa ettirdi. Mısır ve Suriye arasında düzenli olarak bilgi akışını sağlamak için nöbetleşe postacılar görevlendirdi.⁴⁰ Memlûk Devleti'ndeki emirler, almış oldukları iktâlar karşılığında; ticaret yollarının güvenliği, bakımı ve onarımını, atları postaya hazırlama, elde edilen ürünlerin bir kısmını beytü'l-mâlê taşımakla sorumluydular.⁴¹ Cemâziyelâhir 662/Mart-Nisan 1264 tarihinde Sultan Baybars el-Bundukdâri'nin Kârâ'da yaptırdığı burç tamamlandı. Yapılan bu burç küçük olduğu için bundan daha büyük bir burcun yapılması kararlaştırıldı. Böylece Haçlı saldırılarından önceden haberdar olunarak ona göre önlem alınmaya başlandı.⁴² Reşit Limanı'nda düşmanların gemilerini gözetlemek amacıyla kule inşa ettirdi.⁴³ Baybars el-Bundukdâri bu kuleler vasıtasıyla Haçlılara deniz trafiğini gözetim altında tuttu.

Sultan Baybars el-Bundukdâri, Memlûk tahtında kaldığı süre boyunca sâhibü'l-berîd gibi ülkesini sürekli gezmiştir. Bu durum şairlerin şiirlerine konu olmuş ve şairler, "Gökteki güneş gibi bakınca her yerde onun görüldüğünü belirterek bir gün Mısır'da bir gün Şam'da bir gün Fırat'ta bir gün Haleb'in bir köyünde bir gün Hicaz'da bir gün Sis'te"⁴⁴ diyerek sultanın tahtında oturmadığını sürekli bir şekilde ülkeyi gezdiğini belirtmişlerdir. Baybars el-Bundukdâri, ülkeyi İran ve Abbâsî Devleti'nin haber alma servislerini örnek alarak Memlûk Devleti'nin sınırlarını, geçit ve limanları güvenlik çemberine almıştır.⁴⁵ Baybars el-Bundukdâri döneminde Moğol, Haçlı ve diğer unsurlara karşı yapılan savaşlarda berîd teşkilatı etkin bir rol oynamıştır. Baybars el-Bundukdâri, adeta tüm ülkeyi berîd teşkilatının ağlarıyla örmüştür. Devletin merkezi olan Kahire'den Filistin ve Ürdün'e, oradan Suriye topraklarına kadar kurmuş olduğu bu sistemle ülkenin her tarafından haberdar olmuştur.⁴⁶ Baybars el-Bundukdâri, devletin varlığı ve bütünlüğü için istihbarat bilgilerine önem vermiş, berîd

³¹ Ebü'l-Fazl Muhyiddin Abdullah b. Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir fi Sîreti'l-Meliki'z-Zâhir*, nşr. Abdülazîz el-Huveytir, (Riyad: 1976), 95.

³² Kalkaşendî, *age*, C. XIV, s. 272-373; Asbridge, *age*, s. 625.

³³ İzzeddîn Muhammed b. Ali b. İbrahim b. Şeddâd, *Târihü'l-Meliki'z-Zâhir*, nşr. Ahmed Hutayt, Beyrut 1983, s. 313.

³⁴ İbn Abdüzzâhir, *age*, s. 95.

³⁵ Su'dâvi, *age*, s. 124.

³⁶ Feth Süresi 48/8.

³⁷ Sultanlara ait hayvanların bakımıyla görevli kişilerin yöneticisine verilen isim. Daha fazla bilgi için bkz. Uzunçarşılı, *age*, 337,

³⁸ İbn Abdüzzâhir, *age*, s. 345; Harekât, "Berîd", s. 500.

³⁹ Asbridge, *age*, s. 630.

⁴⁰ Harold Lamb, *Selahaddin Eyyubi ve Haçlılar Haçlı Seferleri II*, çev. Sinem Ceviz, İlgî Kültür Sanatı Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul 2016, s. 460.

⁴¹ Kalkaşendî, *age*, C. XIV, s. 319; Bahattin Keleş, *Bahrî Memlûkler İktisadi ve Ticarî Hayat*, Siyer Yayınları, İstanbul 2018, s. 41.

⁴² İbn Abdüzzâhir, *age*, s. 194.

⁴³ İbn Abdüzzâhir, *age*, s. 91.

⁴⁴ Seyfeddin Ebu Bekir b. Abdullah b. Aybek, İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'l-Dürer ve Câmi'u'l-Gurer*, I-IX (nşr. Bernd Ratke-Edward Badeen-Ulrich Haarmann-Hans R. Roemer-Said A. Aşur vd. Kahire-Beyrut 1960-1994; *age*, VIII, nşr. Ulrich Haarmann, Kahire 1971, nşr. Hans R. Roemer, Kahire 1960, C. VIII, s. 212.

⁴⁵ Carl Brockelmann, *İslâm Ulusları ve Devletleri Tarihi*, çev. Neşet Çağatay, Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara 1992, s. 196.

⁴⁶ Kuşçu, *age*, s. 406-407.

teşkilatını güçlü tutmuş, bu kurumu devletin en önemli müessesesi haline getirmiştir. Devletin sınırlarının genişliği, Moğol, Haçlı ve Ermeni tehlikeleri, olası problemlere büyümeden anında müdahale edilebilmesi, idari sistemi güçlü tutma isteği, devlet politikasında gizliliğe vermiş olduğu önem, berid teşkilatının güçlü ve aktif olmasını gerektirmiştir. Baybars el-Bundukdâri döneminde haberleşme aracı olarak güvercin,⁴⁷ posta atı,⁴⁸ casus⁴⁹ ve tüccarlardan⁵⁰ vergi muafiyeti karşılığında Arap ve Türkmenlerden faydalanılmıştır.⁵¹

Memlük Devleti'nde savaşlardan sonra berid güvercini göndermek adettendi. Bu güvercinler beyaz ve mavi ise zafere delalet ederdi. Ayrıca gönderilen mektuba zaferân gibi çeşitli kokular sürülürdü. Bu güvercinleri gören halk sevinir ve zafer için şehri süslerdi. Yapılan savaşta yenilmesi durumunda ise berid güvercini siyaha boyanırdı. Bu durum karşısında halk hüzünlenir ve korkuya kapılırdı.⁵² Sultan Baybars el-Bundukdâri el-Kureyn fethinde⁵³ ordunun üzerinde uçan bir kuş gördü ve okuyla onu vurdu. Bu kuşun ordu içinde bir casusun Baybars el-Bundukdâri ile ilgili bilgileri Haçlılara iletmek için kullandığı güvercin olduğu ortaya çıktı.⁵⁴ Şam'dan çıkan sâhibü'l-berid, Kahire'ye dört günde gelirdi. Baybars el-Bundukdâri, gelen bilgiye aynı gün içinde gereken cevabı verir ve ivedi bir şekilde gönderirdi. Baybars el-Bundukdâri, bizzat tebdil-i kıyafetle Kahire'den üç günde Şam'a ulaşmıştır. Şam'dan da Kahire'ye dönüşü ise yine üç günde oldu. Böylece berid teşkilatındaki görevlileri Şam-Kahire arasını üç günde kat etmeleri konusunda uyardı. Bu zamanı aşanları ise çarpmıha germekle tehdit etti.⁵⁵ Fırat Nehri sınırındaki belirli yerlerde ateş yakarak duman vasıtasıyla Moğol saldırılarından haberdar ediliyordu.⁵⁶ Baybars el-Bundukdâri tahta çıktığında şehirler arasındaki bütün yol ve güzergâhları berid teşkilatına uygun bir hale getirdi.

3. Moğol ve Haçlılara Karşı Berid Teşkilatı

Sultan Baybars el-Bundukdâri, Memlük tahtına oturduktan sonra ilk olarak devletin sınırlarını, geçitlerini ve limanlarını buraya yerleştirdiği casuslar vasıtasıyla korunaklı hale getirmiştir. Özellikle Moğolların el-Bîre (Birecik) üzerinden saldırı ihtimaline karşı her zaman uyanık olmuş, onların tuzaklarından korunmak için her türlü tedbiri almıştır.⁵⁷ Baybars el-Bundukdâri, Moğol Hanı Hülâgû'nün büyük bir orduyla Şam tarafına doğru geldiği haberini casusları aracılığıyla almıştır. Bu durum karşısında Şam halkına Moğolların geldiğini görünce aileleriyle birlikte şehri terk etmelerini, Moğollara casusluk yapacak kimselerden emin olmalarını tembihlemiştir. Daha sonra ise Amid (Diyarbakır) ve Haleb naibine, otlakların yakılmasını söylemiştir. Bu haber üzerine Halep'ten gelen bir birlik, Haleb'e en günlük mesafedeki bütün meraları yakmıştır. Bu işlem Ahlat beldelerinde de yapılmıştır. Ayrıca tedbiren yollar kesilip keşif birlikleri gönderilmiştir.⁵⁸

Baybars el-Bundukdâri bu olaydan sonra 1263 yılında Moğolların tahrip ettiği kaleleri yeniden inşa ederek erzak ve cephane gönderip Doğu Ürdün ile Asi Nehri'ne kadar müstahkem bir hat oluşturdu. Bunun yanında sınır

⁴⁷ Güvercinler genelde sâhibü'l-beridin yolu kesilip takip edileceği ve tehlikeli yollar ile acil durumlarda kullanılırdı. Güvercinlerin menzilleri, normal berid menzillerinin üç katı daha uzun idi. Bu güvercinleri eğitilmesi Schiltberger'in vermiş olduğu bilgilere göre şu şekildeydi: "Haber iletmek için yetiştirilen dişi ve erkek güvercin aynı mekâna (kafes)'e koyulur. Daha sonra burada güvercinlere şekerli yem verilir ve kafeste bir müddet bekletilir, uçmalarına izin verilmezdi. Bu iki güvercin birbirine iyice alıştıktan sonra dişi olan kafesten çıkartılıp baka bir yere gönderilirdi. Erkek güvercin ise üzerine belirli bir işaret konularak istenilen yere gönderilirdi. Bu erkek güvercin ayrı bir yerde tutulup yanına başka dişi güvercin konulmayıp yem ve şekerde az verirdi. Böylece erkek güvercin ilk defa aynı yerde kaldığı dişi güvercinine özlem duyup onu yanına gitmek için ilk alıkonulduğu yere giderdi. Bu aşamaldan sonra erkek güvercinin kanadının altına gönderilmek istenilen mektup yerleştirilir ve gideceği yerde dişisini göreceği özlemle giderek haberi ulaştırmış olurdu." Usulünce eğitilen güvercinlerin belirli menzilleri vardı, güvercinler bu menzilleri geçmezlerdi. Haber götürüp yorulan güvercinler dinlenmiş olanlarla değiştirilip kanadındaki bitâka denilen haber alınıp diğer güvercinine takılır ve o güvercin zaman kaybetmeden hemen gönderilirdi. Johannes Schiltberger, *The Bondage and Travels of Johann Schiltberger: A Native of Bavaria, in Europe, Asia, and Africa, 1396-1427*, J. Buchan Telfer-P. Brunn, London 1879, s. 53; Ağır, *Avrupalı Seyyahların Gözüyle Memlük Türk Devleti*, s. 274; Daha fazla bilgi için bkz. Ömeri, *age*, s. 254-255.

⁴⁸ Baybars döneminde sâhibü'l-berid en çok atı kullanılmıştır. Atlar için gerekli olan yem su vs. gibi her şey duraklarda mevcuttu. Haber için gönderilen elçinin kuşağında bir çan bulunurdu. Haberci durağa yaklaşınca çanı saklardı. Durağa vardığı zaman ise çanı çalardı. Duraktaki görevli haberci için lazım olan her şeyi ona verirdi. Schiltberger, *The Bondage and Travels of Johann Schiltberger*, s. 52-53.

⁴⁹ Daha fazla bilgi için bkz. Hatice Güler, "Memlüklerde Berid Teşkilatı", *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, Yıl, 12, S. XXXIX, Nisan 2019, s. 217.

⁵⁰ Daha fazla bilgi için bkz. Güler, *agm*, s. 218.

⁵¹ İbn Abdüzzâhir, *age*, s. 149.

⁵² Seyfeddin Ebu Bekir b. Abdullah b. Aybek, İbnü'd-Devâdâri, *age*, C. VIII, s. 245.

⁵³ Daha fazla bilgi için bkz. Musa Demir, *Memlük-Haçlı İlişkileri (1250-1291)*, Çizgi Kitapevi Yayınları, İstanbul Aralık, 2023, 160.

⁵⁴ İbn Abdüzzâhir, *age*, s. 386; Ahmed b. Abdülvehhâb Ahmed b. Abdülvehhâb Nüveyri, *Nihâyetü'l-ereb fi funûni'l-edeb*, C. XXX-XXXI, nşr. Muahmed Ali el-Beydâvi, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut-Lübnan 2004, s. 213.

⁵⁵ Fütü, *age*, s. 392.

⁵⁶ Abdullah Mesut Ağır, *Avrupalı Seyyahların Gözüyle Memlük Türk Devleti 1250-1517*, Selenge Yayınları, İstanbul 2021, s. 272.

⁵⁷ Ahmed Muhtâr el-Abbâdi, *Fi Târihi'l-Eyyübiyyin ve'l-Memâlik*, Dârü'n-Nehdati'l-'Arabiyye, Beyrut 1995, s. 175.

⁵⁸ İbn Abdüzzâhir, *age*, s. 135-137; Baybars el-Bundukdâri, Hülâgû'nün Şam üzerine doğru saldırıda bulunmak için harekete geçmesi üzerine on günlük yol güzergâhlarındaki mera ve otlakları yakmak istemiştir. Bunun sebebini el-Ömeri şöyle açıklamaktadır: "Moğollar bir sefere çıktığı zaman atların yemesi için yollarında herhangi bir şey taşımayıp yol üzerindeki mera ve otlaklardan faydalanırlardı. Eğer verimli mera ve otlak yoksa oraya gitmeye tercih etmezlerdi. Bu topraklar (el-Bîre Şam arası) bir ordunun atlarına yetecek kadar verimliydi. Ekin ve bitkiler yakıldığında ülkeye civarına saldırmak isteyene engel olunurdu. Mera ve otlakları yakmak için yollara adamlar ve yanlarına av köpekleri ile vahşi tilkiler hazırlanırdı. Adamlar, köpekler ve vahşi tilkilerle birlikte mağaralara veya vadilerin derinliklerine gizlenirdi. Daha sonra ise fırtına çıkıp, havanın şiddetlenmesini beklerlerdi. Düşmanın yanındaki köpek ve tilkileri bulabilmesi için tilkiler aç bırakılırdı. Köpek ve vahşi tilkilerin kuyruğuna sıkıca ateş bağlanırdı. Bu hayvanlar geçtikleri yerlerdeki bitki ve meraları yakalardı. Ateş, rüzgârın etkisiyle çevreye yayılırdı. Ayrıca bu yakma işini piyadeler gece karanlığında da yaparlardı."

bölgelerini, yolları, limanları, başkent Kahire ile bağlantılı bir şekilde Moğol ve Haçlı saldırılarından korumak için gözetleme burçları inşa ettirdi.⁵⁹ Gözetleme kulelerinde murabıtlar mevcut olup karada ve denizde düşmanın geldiğini görünce bu burçların tepesinde gece alevli ateş, gündüz ise dumanlı ateş yakarak merkeze haber iletirlerdi. Bu ateş yakma ile duman çıkarma işleminde kendine has bir yöntem kullanarak düşmanın sayısı ve cinsi hakkında hızlı bir şekilde Kahire'ye haber ulaşırdı. Kaynaklarda bu yöntemle ilgili herhangi bir bilgi verilmemiş olsa da Makdisî'nin şöyle bir açıklaması bu konu hakkında bilgi vermektedir:

“Kaysâriyyâ'da⁶⁰ nüfusu kalabalık Kefer Sellâm adlı bir köy ve bu köyün deniz kıyısında ribatlar⁶¹ mevcuttu. Orada Rum Şalandileri⁶² ve Şiniler⁶³ denize açılırdı. Her üçü yüz dinara satılmak üzere esir alınan Müslümanlar getirilirdi. Her misafîrhanede onların dilini bilen insanlar onlara mesaj gönderir ve çeşitli yemekler hazırlardı. Onlar, denizdeki gemileri görünce savaşçılar kendi aralarında teyakkuz haline geçerd. Gece ateş yakılır, gündüz ise duman çıkarılırdı. Her bir ribatta birbiri ardına köye kadar giden yüksek fenerler vardı. Bu fenerlerin yakılmasında sorumlu görevliler yerleştirilmişti. Fenerlerin ateşleri birbiri ardına yakılır ve bir saat gibi kısa bir zaman içinde herkes teyakkuzla geçerd. Son fenerin üzerinde davula vurulur, bu ribata çağrılır, insanlar silah ve kuvvetleriyle buraya gelirlerdi.⁶⁴ Muhtemelen Baybars el-Bundukdâri döneminde duman ve ateş ile haberleşme bu şekilde yapılmaktadır.

el-Ömerî, Baybars el-Bundukdâri döneminde el-Bîre tarafından Moğol tehlikesi görüldüğünde dağların tepesinde veya yüksekçe yapılmış yerlerde gece ateş yakıldığını gündüz ise duman çıkarılarak merkeze haber iletildiğini belirtti.⁶⁵ Çünkü el-Bîre, saltanatın anahtarı olarak bilinirdi.⁶⁶ el-Bire Suriye topraklarıyla Irak toprakları arasında oldukça stratejik bir konuma sahipti.⁶⁷ Baybars el-Bundukdâri titizlikle kurmuş olduğu haber alma kanalıyla (casus) Ermeni Kralı Hetum'un 662-1263 yılında Moğollarla ittifak kurarak Serfendikar Kalesi'nde üç gün kadar kalacağını ve buradan da İslam ülkeleri üzerine saldırıyı planladığını öğrendi. Baybars el-Bundukdâri, Humus sahibi el-Melik el-Eşref ve Hama sahibi el-Melik el-Mansûr'a haber gönderip ordularını acilen hazırlayıp Haleb'e doğru yola koyulmalarını emretti. Memlûk birlikleri Ermenilerin üzerine saldırıp komutanlarından birini esir aldılar. Ayrıca Ermeni hakiminin akrabası olan Humus sahibi Baron Vahram ise ağır şekilde yaralandı.⁶⁸ 1263 yılında Baybars el-Bundukdâri, Şam'da banyoda iken Moğolların el-Bîre'ye saldırdıkları haberini aldı ve gelen bu habere hemen cevap verdi. Hama sahibi el-Melik el-Mansûr'un ordu hazırlayıp el-Bîre üzerine yürümesini emretti.⁶⁹ Baybars el-Bundukdâri'nin posta teşkilatını düzenli ve hızlı bir şekilde işlevsel hale getirmesi ülkedeki birçok olaya zamanında müdahale etmesini sağlamıştır. Böylelikle olaylar ülke geneline sıçramadan gereken önlemler zamanında alınmıştır.

Baybars el-Bundukdâri 1264 yılında Abbâse⁷⁰ ve Agras tarafına doğru avlanmaya çıktı. Bu arada sâhibü'l-berîd, Moğolların el-Bîre önlerine geldiklerini bildiren bir mektup getirdi. Baybars el-Bundukdâri hemen el-Emîr Bedreddin el-Haznedâr'a hızlı bir şekilde atına binip Kahire'ye gidip dört bin süvariyle birlikte el-Bîre'ye gitmesini emretti. Baybars el-Bundukdâri ise daha sonra Agras'tan Kal'âtü'l-cebel'e geldi. Bu arada Memlûk askerleri ülkenin farklı yerlerinde; atlar ise meralarda idi. Bu durumu bilen Haçlılar, askerlerin ve atların durumunu Moğollara bildirip Memlûk askerlerinin bahara kadar ancak toparlanabileceklerini bildirdi. Baybars el-Bundukdâri, Kal'âtü'l-cebel'e geldikten sonra el-Emîr İzzeddin Ugan komutasında bazı emirlerle birlikte dört bin kişilik bir birlik daha sevk etti.⁷¹ Bu birlik gittikten sonra dört bin kişilik bir birlik daha gönderdi. Baybars el-Bundukdâri, 20 Rabûlâhîr/9 Şubat 1265 tarihinde Gazze'ye ulaştı. O, burada iken Moğolların el-Bîre'ye on yedi adet mancınık kurduklarına dair bir mektup gönderildi. 26 Rabûlâhîr/15 Şubat 1265'te Şam naibi el-Emîr Cemâleddin en-Necîbî'den bir ulak geldi. Sultan hamamda iken bir posta güvercinin geldiğini duydu hemen çıkıp naibin mektubunun içinde Hama sahibi el-Melik el-Mansûr'a ait bir mektup geldi. Bu mektupta el-Emîr İzzeddin Ugan el-Bîre'ye geldiğini ve bunu Moğolların gördüğünü, birliğin azametini görünce de hemen mancınıkları

⁵⁹ Abbâdî, *age*, s. 177.

⁶⁰ Kaysâriyye, elverişi bir limanı olmamasına rağmen eskiden beri ticaretin canlı olduğu, güzel bahçelere sahip Akdeniz'e kıyısı olan bir yerdir. Daha fazla bilgi için bkz. Şehâbüddin Ebû Abdullah Yâkut b. Abdullah er-Rumi el-Bağdadi el-Hamevi, *Mu'cemü'l-Büldân*, C. IV, Dâru Sâdir, Beyrut 1977, s. 421; Ahmed b. Yahya b. Cabbar el-Belâzûri, *Futûhü'l-Büldân*, thk. Abdullah Enis et-Tabba-Ömer Enis et-Tabba Müessesetü'l-Maârif, Lübnan 1987, s. 192.

⁶¹ Sınır boylarında ve stratejik yerlerde genelde kullanılan yerlere verilen isimdir. Daha fazla bilgi için bkz. İsmail Yiğit, “Ribât”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XV, İstanbul 2008, s. 76-79.

⁶² Asker, at, savaş, teçhizatı vb. şeyleri taşıyan bir tür gemidir. Daha fazla bilgi için bkz. Doğan Mert Demir, *Salâhaddin'in Gemileri, Akdeniz'de Eyyübî Deniz Kuvvetleri*, Babil Yayınevi, İstanbul 2019, s. 80.

⁶³ Savaşlarda at ve yük taşıyan bir tür gemidir. Daha fazla bilgi için bkz. Demir, *age*, s. 72.

⁶⁴ Şemsüddin Ebî Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekr el-Makdisî, *Ahsenü't-Tekâsîm 'i fi ma'rifeti'l-Akâlim*, nşr. Muhammed Emin ed-Dinâvî, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Lübnan-Beyrut 2002, s. 151.

⁶⁵ Ömerî *age*, s. 201.

⁶⁶ İsimsiz, *Târihü'l-Berîdî fi Mısır*, el-Matbaatü'l-Emîriyyetü bi'l-Kahire, 1934, s. 37.

⁶⁷ Bahattin Keleş, *Bahri Memlûklerde Bölgesel ve Uluslararası İlişkiler (1250-1382)*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2020, s.115.

⁶⁸ İbn Abdüzzâhir, *age*, s. 193.

⁶⁹ Makrîzî, *age*, C. II, s. 17-18.

⁷⁰ Şam ve Mısır yolu üzerinde bulunana bir şehirdir. Daha fazla bilgi için bkz. Şihâbüddin Ebû Abdullah Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, C. IV, Beyrut, Dâru Sadr, s. 75.

⁷¹ Nüveyrî, *age*, C. XXX-XXXI, s. 166-167.

yaktıklarını, gemilerini batırdıklarını hiç kimse birbirini düşünmeden kaçıtlarını yazıyordu. Bu mektup el-Bîre'den Hama'ya oradan da posta güvercini ile Dımaşk'a, buradan da ulak ile Yübâ'ya dört günde ulaştı.⁷² el-Bîre'den gelen ulak Moğolların kale duvarına çıkmak için yaptırmış oldukları demir kancayı getirdi. el-Bîre Nâibi Cemâleddin Akkûş el-Muğîsî'nin kararlılığı, gücü, düşmana karşı direnişi, halkın düşmana karşı sabrı, kadınların düşmana karşı erkeklerin dahi yapamayacağı şeyleri yaptığı, Moğolların sadece bir burca on beş adet mancınık yerleştirmelerine rağmen iki ay dayanabildiği, Moğollara ait teknelerin ele geçirildiği haberi yazıyordu.⁷³ Baybars el-Bundukdâri, el-Bîre'deki bu başarıdan sonra Haçlıların üzerine yürümeye karar verdi ve ilk olarak Haçlılardan Kaysâriyye şehrini aldı.⁷⁴

10-20 Cemâziyelâhir/9-19 Nisan 1265'te Moğollar için casusluk yapan Memlûk ordusunun içine sızmış iki kişi yakalandı. Bu casusların üzerinde Atabek adına yazılmış iki adet mektup bulundu. Hülâgû, bu mektuplarla Baybars el-Bundukdâri'nin Atabek'e kızıp onu cezalandıracağını düşünüyordu. Fakat Baybars el-Bundukdâri bunun Hülâgû'nün bir tuzağı olduğunu anladı ve suçu sabit olmayan Atabek'i yanına çağırıp "Seninle ilgili yazılan hiçbir şeye inanmadım." dedi.⁷⁵ Ermeni Hâkimi Hetum, Moğollarla ittifak kurarak Mısır üzerine sefer yapmayı planladı. Baybars el-Bundukdâri casusları aracılığıyla bu plandan haberdar oldu. Hemen Hıms ve Hama birliklerine haber gönderip Ermenilere karşı savaş hazırlığı yapmalarını emretti. Memlûk birlikleri bu saldırı sonucunda Ermenileri yendi ve önemli bir komutanlarını da esir aldı.⁷⁶ Memlûk birliklerinin Ermenilere karşı anında hazırlanması ve onlara karşılık vermesi casusların zamanında olayları haber vermesiyle gerçekleşti.

Baybars el-Bundukdâri tebdili kıyafet ile ara ara tıpkı bir berid memuru gibi halkın arasına çıkıp uzun yolculuklar yapmıştır. 1269 yılında hastalığını bahane ederek kimsenin şüphelenmemesi için doktorları otağına çağırmıştır. Hizmetçilerin başlarına taktığı sarıgiyi takıp elbiselerini giymiş, yanına güvendiği beş tane emiri ile Mısır'a kadar gitmiştir. Mısır'a giderken Kusayr valisinden at istemiş fakat vali "Bunlar Sultanın (Baybars el-Bundukdâri) atlarıdır" diyerek vermemiştir. Ardından Baybars el-Bundukdâri ve arkadaşları Beysân'a uğramış, burada berid atları almıştır. Daha sonra ise gizlice Kahire'deki Kal'atü'l-cebel'e girmiş ve at pazarında tebdili kıyafetle gezmiştir.⁷⁷

670/1271 yılında berid teşkilatının getirmiş olduğu habere göre Moğolların Antep'e baskın yaptığı haberi geldi. Baybars el-Bundukdâri, ordunun hazırlanması için Kahire'ye haber gönderdi. Berid memuru 18 Rabîülevvel 670/24 Ekim 1271 Pazartesi günü Dımaşk'tan ayrıldı. Aynı ayın 21 Rabîülevvel 670/27 Ekim 1271 Çarşamba günü ise Kahire'ye ulaştı. 1273 yılında Haçlıların Mısır üzerine bir saldırıda bulunacaklarına dair haberler ulaştı. Sultan Baybars el-Bundukdâri, bu haber karşısında hemen harekete geçip şini yaptırdı ve İskenderiye valisine de kaleyi koruması için mancınık yaptırmasını emretti. Kısa zaman sonra vali, kaleye yüz adet mancınık yaptırdığı haberini bir mektupla bildirdi.⁷⁸ Bu olaydan iki yıl sonra Baybars el-Bundukdâri, Dımaşk'ta iken (674/1275) Kahire'de olan oğlu el-Melik's-Said'i Dımaşk'a getirtmek için yine Emir Bedreddin Haznedâr'ı gönderdi. Emir Haznedâr gün batmadan önce 24 Muharrem çarşamba günü Dımaşk'tan ayrıldı. Aynı ayın 27. günü güneş batmadan Kahire'ye ulaştı. el-Melik's-Said aynı gün hazırlık yaptı ve 2 Safer Cumartesi günü yola çıktı. 6 Safer çarşamba günü Dımaşk'a vardı.⁷⁹ Böylece Dımaşk ile Kahire arasını berid memurları dört günde gidilip gelebiliyordu. Savaş gibi acil bir durum olduğunda bu üç güne düşüyordu. Fakat ordu ile bu mesafe bir ayda katediliyordu.⁸⁰

IX. Louis ve kardeşi Sicilya Kralı Charles d'Anjou'nun 1270 yılında Tunus'ta Berberî beldelerine saldırdığı, burada büyük bir savaşın çıktığı, Haçlıların Tunus'a doğru geldikleri haberi, berid teşkilatının bildirmesiyle olmuştur. Baybars el-Bundukdâri bu durum karşısında Tunus sahibi Mustansır'a bir mektup yazarak yardım için kendisine askeri birlik gönderdiğini bildirdi. Daha sonra ise Fransa Kralı IX. Louis'in ve askerlerinin öldüğü haberini bildiren bir mektup aldı.⁸¹ 1272-1273 yılında Sultan Baybars el-Bundukdâri'ye Moğolların hareketleriyle ilgili haberler geldi. Baybars el-Bundukdâri, Moğolların saldırıda bulunmaları halinde ne yapmaları gerektiğini kendine yakın emirlerle istişare etti. Daha sonra ise 6 Muharrem 671/3 Ağustos 1272-73 tarihinde sâhibü'l-berid gibi giyinerek emirlerle birlikte Kal'atü'l-cebele geldi ve hiç kimse onun sultan olduğunu anlamadı. Bu yolculuğu yedi gün sürdü.⁸² Baybars el-Bundukdâri, sâhibü'l-berid'in getirdiği haberlere çok büyük önem atfetmiş ve kendisi

⁷² İbn Abdüzzâhir, *age*, s. 221-224; Rükneddîn en-Nâsîrî ed-Devâdâr el-Hitâi Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-Fikre fi Târihi'l-Hicre*, nşr. Donald S. Richards Beyrut 1998, s. 95.

⁷³ İbn Abdüzzâhir, *age*, s. 225.

⁷⁴ Baybars el-Mansûrî, *age*, s. 95.

⁷⁵ İbn Abdüzzâhir, *age*, s. 195.

⁷⁶ İbn Abdüzzâhir, *age*, s. 192.

⁷⁷ İbn Abdüzzâhir, *age*, s. 343-345.

⁷⁸ İbn Abdüzzâhir, *age*, s. 415-416.

⁷⁹ İbn Şeddâd, *age*, s. 120.

⁸⁰ Ebü Şâme Makdisî, *el- ez-Zeyl 'ale'r-Ravzeteyn (Terâcümü Ricâli'l-Karneyni's-Sâdis ve 's-Sâbi'*. thk. İbrahim Şemseddin, C. II, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2002, s. 33.

⁸¹ İbn Abdüzzâhir, *age*, s. 373-374.

⁸² İbn Abdüzzâhir, *age*, s. 403; Nüveyrî, *age*, C. XXX-XXXI, s. 126.

olmasa dahi yerine görevlendirdiği kişilere imzalı boş kâğıt bırakarak cevap verilmesini sağladı.⁸³ Baybars el-Bundukdâri, Moğol ve Haçlıların içine sokmuş olduğu casuslarla onların bütün planlarını öğreniyor ve gereken tedbirleri zamanında alıyordu.⁸⁴ Casuslar, devletin sınırlarındaki herhangi askeri bir hareketliliği ve baskınları anında merkeze (Kahire) bildiriyordu. Böylece Baybars el-Bundukdâri, kendisine aktarılan bilgileri değerlendirip yapılacak savaş planına karar veriyordu.

SONUÇ

Müslüman devletler, dini, siyasi, ekonomi ve askeri iş birliklerini güçlendirmek için diğer devletlerle her zaman iletişim halinde olmuştur. Berîd teşkilatı, Müslüman devletlerin merkezi otoriteyi güçlü kıлып asayiş sağlamada, diğer devletlerin hal ve hareketlerini izlemede önemli bir yere sahip olmuştur. Fakat dönemin yöneticileri berîd teşkilatına gereken önemi vermediği için bu teşkilat zamanla önemini yitirmiş ve âtil hale gelmiştir.

Baybars el-Bundukdâri, Moğol ve Haçlılarla siyasi ve askeri mücadelenin yaşandığı bir dönemde Memlük tahtına oturmuştur. Baybars el-Bundukdâri, casuslara önem vermiş, onlara her türlü imkânı sağlamış, onları seçerken sağlam karakterli, liyakat sahibi, güvenilir kişilerden olmasına dikkat etmiştir. Bu teşkilat, en verimli ve düzenli zamanını onun döneminde yaşamıştır.

Baybars el-Bundukdâri, ulaklar vasıtasıyla ülkenin her yerinden kesintisiz bir şekilde haberler alıp saldırı hazırlığında olan düşmanlara anında müdahale ederek devlet için tehlike olmadan düşmanı bertaraf etmiştir. Aynı zamanda kusursuz işleyen bu sistemle düşmanlar üzerinde baskı kurup onların siyasi, askeri ve ekonomik faaliyetlerini izlemiştir. Baybars el-Bundukdâri, saltanatı boyunca güçlü orduyla birlikte kusursuz işleyen berîd teşkilatına yapmış olduğu yatırımların karşılığını almış, Moğolların İslam dünyasının iç kısımlarına girmesine engel olmuş ve Suriye-Filistin bölgesindeki Haçlılara da büyük darbe vurmuştur. Baybars el-Bundukdâri, haleflerine sağlam bir devlet yapısı ve güçlü bir berid teşkilatı bırakmıştır.

⁸³ İbn Abdüzzâhir, *age*, s. 421.

⁸⁴ Asbridge, *Haçlı Seferleri*, s. 629.

MEMLÜK SULTANI BAYBARS EL-BUNDUKDÂRİ DÖNEMİNDE BERİD TEŞKİLATI

KAYNAKÇA

AĞIR, Abdullah Mesut, *Avrupalı Seyyahların Gözüyle Memlûk Türk Devleti 1250-1517*, Selenge Yayınları, İstanbul 2021.

ASBRIDGE, Thomas, *Haçlı Seferleri*, çev. Ekin Duru, Say Yayınları, İstanbul 1. Baskı, 2014.

AVN, Abdurrauf, *el-Fennü'l-Harbi fî Sadri'l-İslâm*, Dârü'l-Maârifî bi-Mısır, Kahire 1961.

BAKIR, Abdülhalik, “Hz. Peygamber ve Raşid Halifeler Devrinde Haber Alma ve Casusluk Faaliyetleri”, *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, C.1, Elazığ 2003, ss.7-34.

BAYBARS el-MANSÛRÎ, Rükneddîn en-Nâsirî ed-Devâdâr el-Hitâi, *Zübdetü'l-Fikre fî Târîhi'l-Hicre*, nşr. Donald S. Richards, Beyrut 1998.

BROCKELMANN, Carl, *İslâm Ulusları ve Devletleri Tarihi*. çev. Neşet Çağatay, Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara 1992.

DELİBALTA, Yavuz, *Selçuklarda İstihbarat*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2. Baskı, Kasım, 2019.

DEMİR, Musa, *Memlûk-Haçlı İlişkileri (1250-1291)*, Çizgi Kitapevi Yayınları, İstanbul 2023.

ed-DUĞMÎ, Muhammed Rakkân, *et-Tecessesü ve Ahkamühü fî Ş-Şerîati'l-İslâmiyyi*, Dârü'l-İslâmi, Kahire 1985.

el-ABBÂDÎ, Ahmed Muhtâr, *Fî Târîhi'l-Eyyübiyyîn ve'l-Memâlik*, Dârü'n-Nehdati'l-Arabiyye, Beyrut 1995.

el-ASELÎ, Bessâm, *el-Mezhebü'l-'Askeriyyü'l-İslâmi*, Dârü'n-Nefâis, Beyrut 1993.

el-BELÂZÜRÎ, Ahmed b. Yahya b. Cabbar, *Futühü'l-Büldân*, thk. Abdullah Enis et-Tabba-Ömer Enis et-Tabba Müessesetü'l-Maârif, Lübnan 1987.

el-CEZERÎ, Ebü'l-Hasan İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybâni, (İbnü'l-Esir) *el-Kâmil fî t-târîh*, thk. Ebü'l-Fidâ Abdullah el-Kâdî, C.2, Dârü'l-Kütübi'l-'İlmiyye, Beyrut 1987.

el-FÛTÎ, Ebu el-Fadl Abdurezzâk Abbâsî, *el-Havâdisül'l-Câmiatü ve't-Tecâribü'n-Nâfiatü fî'l-Miâti's-Sâbiati*, thk. Mustafa Cevvâd, el-Mektebetü'l-'Arabiyye, Bağdad ts.

el-HAMEVÎ, Şehâbuddîn Ebü Abdullah Yâkut b. Abdullah er-Rumi el-Bağdadi, *Mu'cemü'l-Büldân*, C, 4, Dâru Sâdir, Beyrut 1977.

el-MAKDÎSÎ, Şemsüddîn Ebî Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr, *Ahsenü't-tekâsim 'i fî ma'rifeti'l-akâlîm*, nşr. Muhammed Emîn ed-Dinâvî, Dârü'l-Kütübü'l-'İlmiyye, Lübnan, Beyrut 2002.

el-ÖMERÎ, el-Kâdi b. Fazlullah Şihâbuddin Ahmed b. Yahya, *et-Ta'rîf bi'l-Mustalahi's-Şerîf*, thk. Muhammed Hüseyin Şemseddin, Dârü'l-Kütübü'l-'İlmiyye, 1. Baskı, Lübnan 1988.

el-SU'DÂVÎ, Nazir el-Hassan *Nizâmü'l-Beridi fî ed-Devleti'l-İslâmiyye*, Dârü'l-Mısırî, Mısır 1935.

en-NÛVEYRÎ, Ahmed b. Abdülvehhâb Ahmed b. Abdülvehhâb, *Nihâyetü'l-ereb fî fûnûni'l-edeb*, nşr. Muahmmmed Ali el-Beydâvî, Dârü'l-Kütübü'l-'İlmiyye, Beyrut-Lübnan 2004.

et-TABERÎ, Ebü Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Târîhü't-Taberi Târîhü'r-Rusul ve'l-Mülûk*, thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhîm, C. 3, Dârü'l-Maârifî bi-Mısır, Kahire ts.

GÜLER, Hatice, “Memlûklerde Berid Teşkilatı”, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, Yıl, 12, Sayı. XXXIX, Nisan, 2019, ss. 202-225.

HAREKÂT, İbrahim, “Berid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.5, İstanbul 1992, ss. 498-501.

İBN ABDÜZZÂHİR, Ebü'l-Fazl Muhyiddin Abdullah, *er-Ravzü'z-zâhir fî Sîreti'l-Meliki'z-Zâhir*, nşr. Abdülazîz el-Huveytîr, Riyad 1976.

İBN HALLİKÂN, Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrahim b. Ebî Bekr, *Vefâyâtü'l-ayân ve ebnâ'ü ebnâ'i'z-zamân*, tahk. Hasan Abbâs, C 1, Dârü Sadr, Beyrut ts.

İBN ŞEDDÂD, Ali b. İbrahim, *Târîhü'l-Meliki'z-Zâhir*. nşr. Ahmed Hutayt, Beyrut 1983.

İBNÛ'D-DEVÂDÂRÎ, Seyfeddin Ebu Bekir b. Abdullah b. Aybek, *Kenzü'l-Dürer ve Câmi'u'l-Gurer*, I-IX (nşr. Bernd Ratke-Edward Badeen-Ulrich Haarmann-Hans R. Roemer-Sâid A. Aşûr vd. (Kahire-Beyrut: 1960-1994; a.g.e. VIII, nşr. Ulrich Haarmann, (Kahire: 1971, nşr. Hans R. Roemer, Kahire 1960.

- İSİMSİZ, *Târihü'l-Berîdi fî Mısır*, el-Matbaatü'l-Emîriyyetü bi'l-Kahire 1934.
- KALKAŞENDÎ, Şeyh Ebü'l-'Abbâs, *Subhü'l-'Aşâ*, C. 14, el-Matbaatü'l-Emîra, Kahire 1917.
- KALLEK, Cengiz, "Casus", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.7, İstanbul, 1993, ss. 163-166.
- KELEŞ, Bahattin, *Bahrî Memlûkler İktisadî ve Ticarî Hayat*, Siyer Yayınları, İstanbul 2018.
- KELEŞ, Bahattin, *Bahrî Memlûklerde Bölgesel ve Uluslararası İlişkiler (1250-1382)*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2020.
- KILIÇ, Ünal, "Berîd/Posta Teşkilatı ve Menzilhâneler", *İslam Kurumları Tarihi*, Grafiker Yayınları, Ankara 2003.
- KÖPRÜLÜ, Fuat, "Berîd", *İslam Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul 1979, ss. 541-549.
- KUŞÇU, Ayşe Dudu, *Eyyûbî Devleti Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2013.
- LAMB, Harold, *Haçlı Seferleri Demir Adamlar ve Azizler I.* çev. Gaye Yavuzcan, İlgî Kültür Sanatı Yayınevi, C. 2, İstanbul 2. Baskı, 2016.
- MAKDİSÎ, Ebû Şâme, *el- ez-Zeyl 'ale'r-Ravzeteyn (Terâcümü Ricâli'l-Karneyni's-Sâdis ve's-Sâbi'*, thk. İbrahim Şemseddin, C. 2, Dârü'l-Kütübi'l-'İlmiyye, Beyrut 2002.
- MAKRÎZÎ, Takîyüddîn Ahmed b. Ali, *Kitâbü's-Sülûk li-Ma'rifeti Düveli'l-Mülûk*, nşr. M. Mustafa-Said A. 'Âşûr, 1-12 Cilt. Kahire: Dârü'l-Kütübi'l-'İlmiyye, Beyrut, Lübnan 1997.
- SCHILTBERGER, Johannes, *The Bondage and Travels of Johann Schiltberger: A Native of Bavaria, in Europe, Asia, and Africa, 1396-1427*, J. Buchan Telfer-P. Brun, London 1879.
- SÖYLEMEZ, M. Mahfuz, "Berîd Teşkilatının Menşesine Dair Bazı Yeni Bulgular," *İslâmiyyât Dergisi*, IV/2, 2001, ss. 139-147.
- ŞEŞEN, Ramazan, *İslam Medeniyeti Tarihi*, İSAR Vakfı Yayınları, İstanbul 2010.
- ŞİMŞİR, Mehmet, *İlk Dönem İslâm Tarihinde Haberleşme, (Râşid Halîfeler Sonuna Kadar)*, Selçuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslâm Tarihi Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya 2011.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1988.
- YÂKÛT, Şihâbüddîn Ebû Abdullah el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, Dâru Sadr, Beyrut ts.
- YILMAZ, Metin, "Emevî ve Abbâsî Dönemi İç İstihbaratı", *İstem Dergisi*, Yıl:6, Sayı: 12, 2008.
- YİĞİT, İsmail, "Ribât", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 35, İstanbul 2008, ss. 76-79.
- YİĞİT, İsmail, *Memlûkler 648-923/1250-1517*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 2015.
- YÜREKLİ, Tülay, "Zengiler ve Eyyûbilerde İstihbarat", *Türkiyat Mecmuası*, c.72/2, 2017, ss. 293-311.
- ZEYDÂN, Corcî, *İslam Uygarlıkları Tarihi I*, çev. Nejdet Gök, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.
- ZİYÂDAT, Abdulğani Abdulaziz, "Turukü'l-Berîd fi'l-Mısır", *Dirâsetü fi'l-Coğrâfiyye et-Târihiyye, Câmia'tü'l-Kahire*, Kahire ts.

GTTAD

Makale Bilgileri:	
Etik Kurul Kararı:	<i>Etik Kurul Kararından muaftır.</i>
Katılımcı Rızası:	<i>Katılımcı yoktur.</i>
Mali Destek:	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
Telif Hakları:	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.</i>
Article Information:	
Ethics Committee Approval:	<i>It is exempt from the Ethics Committee Approval</i>
Informed Consent:	<i>No participants.</i>
Financial Support:	<i>The study received no financial support from any institution or project.</i>
Conflict of Interest:	<i>No conflict of interest.</i>
Copyrights:	<i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.</i>